

Policy brief

In relatietherapie met de zware industrie?

September 2016

ECN-O-16-039

Auteur: Ton van Dril

ECN Beleidsstudies
Radarweg 60
Amsterdam

T: +31 224 56 4424
vandril@ecn.nl

Om het doel van het Parijse Klimaatakkoord te realiseren zal ook de zware industrie radicaal moeten verduurzamen. Omdat het grootschalige koolstof-intensieve processen betreft kun je niet volstaan met eenvoudige en geleidelijke aanpassingen. Veel belemmeringen hebben die ingrijpende verduurzaming tot nu toe in de weg gestaan. In de discussies over de vereiste aanpak leidt dat tot onbegrip en weerstand. Dit paper is een pleidooi om in dialoog met de industrie te gaan om begrip te kweken en weerstanden te overwinnen. Zowel industrie als publiek en overheid hebben daarbij wat te leren en bij te dragen aan de oplossingen.

ecn.nl

Verduurzaming van de energievoorziening begint langzaam van de grond te komen. Elektriciteitsproductie is een voorloper. In 2020 wordt ongeveer een derde opgewekt uit hernieuwbare bronnen. Wind- en zonne-energie kunnen nog fors uitgebreid worden en potentieel de totale elektriciteitsvraag dekken. Energie neutrale gebouwen worden nu gerealiseerd. Woningen kunnen nu worden gerenoveerd volgens het “nul op de meter”-concept, zonder aardgas te stoken. Het aanbod van uitstootvrije elektrische auto's groeit. Het gaat allemaal nog niet hard genoeg, maar de techniek is beschikbaar en wordt snel volwassen.

In de industrie worden energie- of klimaatneutrale technieken nog niet toegepast op een schaal vergelijkbaar met de andere sectoren. Meer dan een kwart van de nationale CO₂-uitstoot is afkomstig van de Nederlandse industrie. Verduurzaming van het energiegebruik van de industrie is dus een essentieel onderdeel van elk scenario dat een energietransitie of sterke broeikasgasreductie beoogt. Het grootste deel van het energieverbruik en de uitstoot zit bij circa 80 bedrijven: de zware industrie. Hier worden vooral basismaterialen geproduceerd: kunststoffen, basischemicaliën, motorbrandstoffen, staal, cement, zetmeel, suiker, papier, glas.

De industrie zit zeker niet stil. De acties zijn nu vooral gericht op het nog zuiniger maken van de bestaande processen of het beter gebruiken van de restwarmte. Voor ingrijpende verduurzaming zijn echter ook alternatieve processen nodig die werken met hernieuwbare of gerecyclede grondstoffen, koolstofvrije elektriciteit en warmte en afvang en opslag van CO₂. Hoe komt het dat de zware industrie nog niet zo ver is?

De zware industrie heeft lagere energieprijzen en stelt hogere rendementseisen dan huishoudens. Dat is onderdeel van de internationale economische context waarin de sector functioneert. Maar dat leidt tegelijk tot een grote maatschappelijke scheefgroei bij energiebesparing: om een kuub aardgas te besparen is het voor huishoudens acceptabel om tot ongeveer vijf euro te investeren. In de zware industrie houdt dat vaak al op bij zo'n vijftig cent. Daardoor komen allerlei zinvolle energiebesparingsplannen minder snel tot een realisatie. Met relatief weinig geld kun je die plannen wel over de streep trekken en veel extra besparing bereiken.

Hebben we die zware industrie wel nodig? Jazeker, voor talloze producten zijn basismaterialen in verschillende vormen nodig. Denk alleen al aan het gebruik van staal voor windenergie of glas voor zonnepanelen¹.

Hoe dan het probleem aanpakken? Allereerst met minder materiaal gebruiken, door slim ontwerp, deeleconomie en marktplaats. Bereid zijn om onduurzame producten te verbieden. Daarna zo hoogwaardig mogelijk recyclen. Consumentenproducten worden nu wel duurzamer gemaakt. Dat een product gerecycled *kan* worden, betekent nog niet dat het bij alle afnemers ook gebeurt. Ook al vindt recycling plaats, zoals bij de meeste producten van staal, glas en papier, dan is daar evengoed nog veel energie voor nodig. Dagelijks komen er ook weer nieuwe producten bij, soms verre van duurzaam ontworpen. Het tempo waarin consumentenproducten echt verduurzamen is te laag. Het heeft nu vaak een vrijwillig karakter, het wordt vooral aan goedwillende

¹ Om met zon-PV en windenergie de totale elektriciteitsvraag te dekken in 2050 heb je een glasfabriek nodig zoals welke recent in Tiel gesloten is. Circa 3% van de jaarlijkse staalproductie van Tata Steel is nodig voor windparken. Vooral bij zon-PV wordt al veel aandacht besteed aan materiaalefficiëntie.

producenten en consumenten overgelaten². Het is ook moeilijk te verplichten op productniveau, puur vanwege de enorme diversiteit³.

Om de klimaatambities te halen volstaat een aanpak aan de kant van de producten niet. Ook voor de grootschalige processen moeten alternatieven worden ontwikkeld, geeft de industrie inmiddels ook zelf aan⁴. Algemene prijsprikkels, zoals het Europese emissiehandelssysteem (ETS) of een CO₂-belasting zijn daarvoor niet voldoende. Dat is internationaal niet met voldoende effect te organiseren. Om doorbraken te realiseren is gerichte subsidie nodig, vergelijkbaar met de SDE+ voor hernieuwbare energie. Bij een dergelijk instrument voor de zware industrie horen duidelijk afspraken over prestatie en transparantie. Maar ook over langdurige steun bij het ontwikkelen van technologie.

Een dergelijke benadering heeft aantrekkelijke kanten voor de Nederlandse economie, en het past goed in het verlengde van de Energiedialoog: de Energieagenda. Maar voordat alle partijen aan tafel gaan voor een Nationaal duurzaamheidsakkoord zijn er nog wel wat stapjes nodig om belemmeringen op te lossen:

- Met subsidie kun je concurrentienadelen omzeilen, maar er moet wel vertrouwen komen van investeerders in de continuïteit en consistentie van beleid.
- De zware industrie is invloedrijk en heeft grote gevestigde belangen hetgeen grondige vernieuwing in de weg staat. De overheid is op haar beurt behoedzaam om de industrie voor grote uitdagingen te plaatsen en gevoelig voor werkgelegenheid. Het publiek ziet de industrie al gauw als grote vervuiler: bouwen aan nieuw vertrouwen is nodig.
- De zware industrie is terughoudend met het lopen van technologische risico's. Nieuwe technologie wordt op kleine schaal apart ontwikkeld en stap voor stap opgeschaald. Dat is een zaak van de lange adem en van vallen en opstaan. Ook daarvoor is langdurige steun nodig.
- De industrie is terughoudend om kennis te delen en resultaten transparant te maken. Dat is echter wel nodig voor maatschappelijk draagvlak en dat moet dus opgelost worden.
- Steunbeleid van de overheid voor de industrie ligt gevoelig, vooral als het om grote uitgaven gaat aan een beperkte groep bedrijven. Ook het Brusselse mededingingsbeleid en internationale handelsverdragen maken overheden terughoudend om de eigen industrie te steunen met verduurzaming. Tegenover de ambtelijke terughoudendheid kan de regering leiderschap tonen, los van politieke kleur.

Welke stappen kunnen deel uitmaken van deze relatietherapie tussen zware industrie, publiek en overheid?

- Partners moeten openstaan voor de therapie, willen werken aan een betere verstandhouding tussen industrie, publiek en overheid. Ze moeten overtuigd zijn van de noodzaak dat er wat moet veranderen in de relatie. Het publiek moet zich realiseren dat de zware industrie nodig is en niet eenvoudig met nationale regels of heffingen is om te vormen. De zware industrie dient zich

² Rijksbrede programma Circulaire Economie, september 2016, I&M

³ De Europese Ecodesign richtlijn dekt slechts enkele tientallen producten, meest elektrische apparaten. Daarbij gaat het vooral om energieverbruik, er is nog geen sprake van circulaire materiaalstromen of CO₂-neutraliteit.

⁴ VEMW, Samen op weg naar minder, juni 2016

op haar beurt te realiseren dat haar niet-duurzame productie een maatschappelijk probleem is. Ze moet stappen willen zetten om dat probleem op te lossen om niet haar legitimiteit te verliezen. De overheid moet zich realiseren dat er meer nodig is dan een faciliterende rol.

- De partners moeten duidelijk en eerlijk zijn over hun intenties en angsten. Bespreek het realisme van een fossiel complot en de vernietiging daarvan.
- Wees bereid te leren over hoe gedragskeuzes worden gemaakt, besluiten worden genomen, standpunten worden ingenomen. Het lage tempo van verduurzaming is niet zozeer onwil, maar de industrie heeft te maken met belemmeringen, die samenhangen met de inrichting van de markteconomie. Daar tegenover staat dat ook een milieubewuste consument lang niet altijd kiest voor het meest duurzame product.
- Dat betekent dat partners ook bereid moeten zijn zich daarin aan te passen. Tegenover langdurige subsidie voor innovatietrajecten en uitrol moet ook de bereidheid staan om af te stappen van hoge rendementseisen en transparant te zijn over technologie, reductie-effecten en kosten. De consument moet bereid zijn hiervoor een hogere prijs te gaan betalen, via de productprijs of de belasting.
- Tenslotte moeten we ook rekening houden met wat dat allemaal kan losmaken! We moeten ons uiteindelijk ook laten verrassen welke oplossingen boven komen drijven: lokaal of mondiaal, groot- of kleinschalig, eenvoudig of ingrijpend, aantrekkelijk of noodzakelijk.